

ТЕШКОЋЕ НИСУ НИ НЕОЧЕКИВАНЕ НИ НЕПРЕМОСТИВЕ

У процесу формирања и развоја социјалистичког самоуправљања, као и у сваком претходном систему, присутан је велики број отпора који се манифестују у економском, политичком и културном животу. Историја не зна, заиста, ни за један друштвено-економски систем који их је лишен, који се развија без препрека и отпора и уз сагласност свих чланова друштва. Нема разлога да у том погледу социјалистичко самоуправно друштво буде изузетак. Напротив, отпори његовом афирмисању могли би бити и већи него што су, будући да се ради о младом друштву, о социјалистичкој и демократској идеји која се први пут реализује у малој и економски недовољно развијеној земљи.

У сваком случају, отпори о којима је реч морају се сматрати реалном и очекиваном појавом. Али и појавом која ни у ком погледу не сме бити потцењена.

Те отпоре идентификујемо најпре као отпоре социјализму уопште, чије је дејство у економском и политичком животу усмерено на рестаурацију капиталистичких односа и грађанског друштва. То су они који су у нашој политичкој терминологији познати под називом и либерализам и анархолиберализам.

Друга врста отпора упућена је самоуправљању. Њихови носиоци себе сматрају приврженим идеји социјализма, али не и самоуправљања. Они се залажу за онај тип социјалистичког друштва који смо у свом развоју превазишли, мада је, као што је познато, у неким социјалистичким друштвима и даље актуелан. Ради се о етатистичком концепту социјализма који, нарочито у својој продуженој фази, лишава социјализам неопходних демократских својстава.

Мислим да ове отпоре социјалистичком самоуправљању не

треба рангирати. Нема мање и више опасних. Они су у досадашњем периоду нашег развоја деловали сукцесивно. Кад год смо имали велике сукобе са етатизмом, као што је то било на пример, 1948. године, 1964, долазило је после тога до ескалације грађанске свести. У обрачуну СК са догматизмом, антисоцијализам је тражио и често налазио своју шансу. И заиста, највећи продори грађанских схватања код нас десили су се после сукоба са Информбироом, и после Брионског пленума. Али и обратно. Кад год смо настојали да се заштитимо од грађанских схватања и понашања, суочени са њиховим агресивним присуством у друштву, на сцену су ступали етатизам и његови протагонисти који уредно евидентирају све наше пропусте и располажу решењем за даљи развој: ре-афирмисати снажну државу као једину алтернативу анархичном хаосу који прети од анархолиберала.

Различит степен опасности од догматизма на једној, и анархолиберализма на другој страни — у различитим периодима изградње социјалистичког самоуправљања, могао је бити и био је разлог да се појачава или смањује активност СК на једној или другој страни — али никада није било спорно, бар не за СК, да су те опасности подједнако озбиљне и да подједнако угрожавају развој наше револуције, која је у социјалистичком самоуправљању потврдила своју аутентичност и континуитет.

У овом тренутку, међутим, алармантно је да су у Савезу комуниста видљиве различите оцене ове опасности, па према томе и различите процене потреба реаговања на њих. Нарастају опасности од конфузије у погледу мера, средстава и циљева конкретне идејне активности у различитим срединама. То је централни проблем и он се мора разрешити. Јер ако међу комунистима, а нарочито на одговорним местима, са којих се делује на формирање свести, на јавно мњење, на политички и привредни живот итд., долази до несагласности о кључним питањима економске политике или о томе да ли се може или не препуштати простор у часописима и јавним трибинама антисоцијалистичкој пропаганди и непријатељима Југославије; да ли је један национализам опаснији од другога и који; који је национализам оправдан а који није; да ли су етатизам и социјалистичка држава једно исто, итд., онда у најмању руку морамо констатовати да не само да друштво не тежи просперитету, већ му је и стабилност угрожена.

Недовољно јасан став, нарочито око битних ствари носи велику опасност и зато што ове две главне линије отпора социјали-

стичком самоуправљању међусобно заиста различите и у суштини супротстављене једна другој, последњих година налазе заједнички језик и делују заједно. Зближава их процена и нада да је југословенско друштво суочено са низом економских и друштвених тешкоћа, значајно ослабљено за борбу са здруженом опозицијом и да ће радничка класа и Савез комуниста бити принуђени да положе оружје. Однекуд, тренутно, здружена опозиција губи из вида да би тако освојена власт трајала колико и ватра од сламе. Погодба око тога да ли грађанско друштво (па макар и са „анархолибералном“ интонацијом) или социјалистичко (поготово у етатистичком руху) нигде се до сада није завршила без крви.

Тешкоће нису ни непремостиве ни трагичне

Отуда из чињенице да су отпори у развоју сваког друштва, па према томе и нашег, реална и очекивана појава коју треба прихватити као саставни део друштвене стварности, не треба закључити да се у односу на њих треба понашати равнодушно и са потцењивањем, а поготову не са малограђанском „ширином“ и аристократском лежерношћу којом се жели створити утисак надмоћи, а у ствари покрити неспремност да се загризе у киселу јабуку директне конфронтације са конзервативним и реакционарним идејама. Занемарено, дејство ових отпора може успорити конструктивна настојања друштва да савлада тешкоће у којима се налазимо — настојање за њихово идентификовање, а затим за организовање, да бисмо их отклонили. А кад је већ реч о тешкоћама, оне нису ни непремостиве, ни трагичне. Такве оцене, које се у последње време све чешће чују, могу бити резултат непознавања правих чињеница, али и намере да се изазову незадовољство и неповерење, или бар малодушност.

Међутим, за бујицу таквих оцена не треба да кривимо никога до себе, јер смо им, неселективним бављењем погрешним питањима, у функцији неких дневних, некад сасвим персоналних циљева, отворили простор. Да будем сасвим јасан, послужићу се примером. Уверен сам да је СК направио такву политичку температуру, политичку мобилизацију на питањима промене девизног система и неким другим кључним економским питањима, какву је температуру и мобилизацију успео да направи на питањима неких трећеразредних позоришних представа и петоразредних литерар-

них текстова, ми бисмо данас имали за једну трећину нижу стопу инфлације. То гурање на периферна питања нас страшно много кошта. А они који сnose одговорност за такво расипање времена и снаге, када се налазимо у економској кризи (уз највећи пад стандарда од рата до данас) не би требало да добију поверење да буду на кључним местима у структури друштвене одговорности за излазак из кризе. То је једно од кључних тзв. идејних питања — питање селекције и хијерархије вредности. Зато ја, као главне идејне задатке видим промене у економском и политичком систему. А третирање песама, романа и изложби, као главних идејних тема, мање схватам као одсуство свести неких руководстава о стварним проблемима овог друштва а више као израз намере да се скрене пажња са њих, да се политичка активност оријентише на периферна питања и тако реше одређена лична или групна питања везана за политичку позицију појединаца и група. Јер и та, културна питања нпр. не постоје самостално, аутономно, независно од економских и материјалних услова живота. Ако ми направимо праву селекцију задатака, пре свега везаних за промене привредног и политичког система и мобилишемо СК и радне људе за њихову реализацију, онда ово садашње време неће у памћењу југословенских народа остати као време кризе и тешкоћа. Напротив, оно може бити време у коме се ангажују и организују све материјалне и духовне снаге нације да се савладају тешкоће, да се убрза развој, да се учврсти југословенска заједница. Зато постаје све очигледније да се процес диференцијације на коме инсистирамо не односи само на чланство већ и те како на руководство, можда пре свега на руководство.

Промене

Не игноришући и не потцењујући све разлоге (објективне и субјективне природе) који су до тешкоћа довели, као ни персоналну појединачну одговорност, битним задатком сматрам економске и политичке промене, као и одговарајуће кадровске промене у свим областима живота, од материјалне производње до редакција часописа. У остваривању тог задатка Савез комуниста суочен је са питањем које има пресудан значај: — Колико је способан да буде носилац поменутих економских и политичких промена? Питање сопствене способности стално је на дневном реду у Савезу

комуниста, али није стално присутна и спремност да се на њега отворено одговори. Способност СК да буде ауторитативан и одговоран носилац развоја друштва није увек и у свим срединама у складу са авангардном улогом коју има. Нарочито значајном сметрам чињеницу да све институције друштва од значаја за формирање самоуправне социјалистичке свести нису деловале у том погледу сагласно, а често ни у истом правцу. Образовне и културне институције, средства масовних комуникација итд., деловали су често супротно, односно често су давали дијаметрално супротне одговоре на кључна питања југословенског друштва и тумачења његовог развоја. При том, форме политичког образовања које организује сам Савез комуниста, политичке школе и други слични облици образовања и информисања, све више (с разлогом) губе и углед и утицај који су некад имали. До тога је дошло делом због чињенице да је такав начин политичког рада и политичког образовања настао у једном другом времену — за тај степен економског и друштвеног развоја неопходни су и довољни били одговори које су могле да дају политичке школе и њихови наставни кадрови. Промене које су се догодиле у савременом свету, у међународном радничком покрету и сложеност самог југословенског друштва, као и степен образовања и информисаности младе генерације све више искључују садашње политичке школе, како у погледу њихових програма, тако и као облика образовања, из скупа оних фактора који одговарају данашњим потребама савременог човека, а нарочито младе генерације. Није више спорна чињеница да на формирање њене свести данас много већи утицај имају на пример филм и телевизија, него политичке школе. С том реалном чињеницом Савез комуниста мора рачунати као са обавезом да и на тај начин може формирати поглед на свет и облике самоуправне свести, као и одговарајући систем вредности. Ако ту шансу не буде искористио Савез комуниста искористиће је неко други — грађански, етатистички или националистички оријентисане групе или појединци, као што се то уосталом често и догађа. Основа за такву могућност реално је садржана и у друштвеној пракси која је самоуправљање у неким научним и културним институцијама употребила као параван за вођење приватне или групне програмске, кадровске и финансијске политике. Идеје о „слободном и праведном“ друштву које нуде неке позоришне представе, књиге и часописи и неки аутори на београдским трибинама, на постојећем степену пре свега материјалног развоја југословенског дру-

штва, могу да буду остварене само (како каже Кардељ) уз „велику мотку у рукама административне силе, у ствари поново државе“.

Да би се остварило друштво које би желели неки протагонисти тзв. ултралевичарских идеја, а не друштво које објективно може, с обзиром на постојећи степен нашег економског и друштвеног развоја, прерасподела друштвеног дохотка морала би да се врши путем државне принуде, а не у складу са развојем производних снага. Један део наше тзв. хуманистичке интелигенције инспирисан је идејним схватањима која настају у условима развијеног капитализма и која се односе на протест западне интелигенције против заиста најамног положаја у коме се налазе с обзиром на монополизацију својине и монополизацију одлучивања. Међутим, с обзиром да у југословенском друштву карактер својине и карактер одлучивања има друштвени карактер и да је интелигенција у економском и политичком животу, па према томе и одлучивању, изједначена са свим другим члановима друштва, то њен протест у постојећим условима изгледа као захтев за неким повлашћеним, посебним, супериорним положајем у друштву „изван повезаности са радничком класом као целином“ и њеном судбином.

Не видећи, или не желећи да виде, неодрживост чињенице да се из битно различитих економских и друштвених услова репродуковала идентична друштвена критика, неки појединци инсистирају на лицемерној тези о сукобу интелигенције и Савеза комуниста.

Неодрживост ове тезе није само у неоспорној чињеници да већина југословенских интелектуалаца, и југословенски народи у целини виде своју садашњост, и будућност кроз остварење основних вредности социјалистичке револуције, већ је неодрживост ове тезе и у томе што је често бране они појединци који су своје лично разочарење у друштво у коме нису могли да напредују на политичкој лествици, употребили као политички пледоаје за сукоб са Савезом комуниста и његовом политиком.

Ауторитет базе

Неоспорну чињеницу да су пред СК велики, готово историјски задаци, нико не доводи у питање. Упоредо са остварењем тих задатака мора да се одвија и активност која ће комунисте учинити

способним да буду њихови носиоци. На остварењу задатака економске стабилизације и даљег социјалистичког самоуправног развоја и оспособљавања комуниста за њихову реализацију, мора међутим да почне и процес диференцијације са свим оним појединцима у СК који ове задатке не прихватају или не могу да преузму на себе.

Главна диференцијација треба да се одигра тамо где су присутна она схватања и њихови протагонисти који се налазе у СК, али се не залажу за његову политику. Најчешће се ради о појединцима који немају храбрости да напусте Савез комуниста због опасности да изгубе одговарајућу позицију у средини у којој раде, али у суштини не прихватају његов програм, не боре се за његову примену и са дистанцирањем и потцењивањем реагују на напоре и резултате Савеза комуниста и друштва у целини. То је први баласт кога се морамо ослободити. И вероватно је лакши. Много је већи и озбиљнији посао на успостављању ауторитета чланства, ауторитета базе СК. Не одричући огромну одговорност руководства СК на свим нивоима, за све бивше и садашње пропусте, постоји један део одговорности који чланови СК, сваки појединачно, морају примити на себе. Ако не би било тако, онда СК не би био демократска организација. А да би СК заиста, не само повео већ и добио битку за циљеве за које се изјаснио, мора се обезбедити и тај неопходан иако не и довољан услов — да сваки његов члан савлада свој део задатка и отклони свој део недисциплине и неодговорности, без којих организацији као целини прети опасност.

Зато је питање одговорности чланства СК — питање ауторитета базе СК — једна од најважнијих претпоставки за успех идеја СК и за успостављање сваке друге политичке одговорности. Афирмација тог ауторитета базе СК значи у ствари довођење сваког члана СК и ООСК у стање способности да се ефикасно бори за реформу у својој средини. А ми добро знамо да је у неким срединама дошло до такве ерозије одговорности да је у њима, у буквалном смислу, потребно поново оснивати организацију Савеза комуниста, од комуниста наравно, не од чланова на папиру. Чак се у последње време може уочити једна појава која је политички и морално неприхватљива. То је понашање неких политичара који су изашли или излазе из зенита својих функција и са великом горчином упућују критику друштву за чији су развој у целини и конкретно били одговорни од његових првих дана до, тако рећи, данас. Најкрупније инвестиције, оне које и данас анга-

жују велика материјална средства, реализоване су пре једне, две па и више деценија. Документи и политика којом су регулисани односи у политичком систему, па и они који су довели до рефеудализације југословенског друштва, нису међутим новијег датума, као што није ни пракса затварања очију пред чињеницом да су неке издавачке куће, редакције, трибине и културне институције својом репертоарском, издавачком и уређивачком политиком често оспоравале најсветлије тековине наше револуције и доводиле у питање могућност даљег југословенског развоја, уколико бисмо остали при опредељењу за социјализам. Не видим никакве ни логичке, ни политичке, ни моралне аргументе, да последице које су настале због ових и других сличних појава буду пребачене садашњем времену, садашњој политичкој пракси, а поготову садашњој генерацији.